

**ALKOGOLIZM — ETILOGIYASI, BOSQICHLARI, ZARARLARI,
TASHXISLASH, ICHKILIKBOZLIKNI DAVOLASH**

Xalmurodova Nilufar Davranovna

+99890075887

Kattaboyeva Muhayyo Nurmuhammad qizi

Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti,

Tibbiyot fakulteti, Terapevtik fanlar kafedrası O‘zbekiston

E-mail: muhayyo_kattaboyeva@tues.uz

mnkattaboyeva@gmail.com

ORCID: 0009-0005-7146-1255

Tel.: +998 91 589 93 07

Annotatsiya: Ushbu maqolada alkogolizm — etilogiyasi, bosqichlari, zararlari, tashxislash, ichkilikbozlikni davolash atroflicha tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: alkogolizm, etilogiya, ichkilikbozlik

Kirish

Alkogolizm (lot. alcoholismus), shuningdek ichkilikbozlik, surunkali alkogolizm, surunkali alkogolli intoksikatsiya, etilizm, alkogolli toksikomaniya va boshqalar — surunkali psixik progredient kasallik, toksikomaniyaning bir turi, alkogolga (etil spirtga) ruju qo‘yish va unga aqliy va jismoniy jihatdan qaram bo‘lish bilan tavsiflanadi. Alkogolizm qabul qilinadigan alkogol miqdorini nazorat qila olishni yo‘qotish, alkogolga nisbatan tolerantlikning oshishi (shirakayflikni ta‘minlash uchun zarur bo‘lgan spirtli ichimlik dozasi ko‘payishi), abstinent sindrom, a‘zolarning toksik shikastlanishi va mastlik paytida sodir bo‘lgan ayrim voqealarni eslay olmaslik bilan xarakterlanadi.

XIX asrga kelib aholi farovonligining oshishi bilan alkogolizm ham oshadi deb hisoblangan. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti dunyoda alkogolizm bilan kasallanish muntazam ko‘payib borishini aytmoqda: 2000- yilda dunyoda 140 millionga yaqin

odam alkogolizmga chalingan bo'lsa, 2010-yilda bu ko'rsatkich 208 millionga yaqin kishiga yetdi: bunday tendentsiya bilan, 2050-yilga kelib dunyodagi alkogolizmga chalinganlar soni bu raqamlardan ham oshib ketishi mumkin, bu 9,5 milliard aholidan 500 million kishi, ya'ni har 19 kishidan bittasi deganidir.

Alkogolli ichimliklarning ta'sir qiluvchi komponenti — etanol — oshqozon-ichak trakti orqali tezda so'riladi, inson miyasiga kirib, asab hujayralari bilan aloqa qiladi. Qonda etanolning konsentratsiyasi spirtli ichimliklar ichilgach 45-90 daqiqa o'tib maksimal darajaga yetadi. Etanol organizmdan o'pka, buyraklar, sut va ter bezlari, najas bilan o'zgarman holda va asosan jigarda sodir bo'ladigan biotransformatsiya orqali chiqib ketadi.

Ushbu kasallik patologiya sifatida bir necha bosqichdan o'tadi, bunda ular alkogolli qaramlikning bosqichma-bosqich ko'payishi, spirtli ichimliklar ichishda o'zini nazorat qilishni yo'qotish, shuningdek, alkogol bilan surunkali intoksikatsiya natijasida chaqirilgan turli somatik buzilishlarning progressiv rivojlanishi bilan tavsiflanadi. Alkogolizmning eng oddiy differentsiatsiyasi ichkilikbozlikning klinik va ruhiy alomatlari, shuningdek iste'mol qilinadigan spirtli ichimliklar miqdori va kunlik soniga asoslanadi. Alkogolizmning birinchi bosqichida bemorda spirtli ichimliklar iste'mol qilishga bostirish qiyin bo'lgan istak uyg'onadi. Agar spirtli ichimlikni ichish imkoni bo'lmasa, intilish hissi vaqtincha yo'qoladi, ammo alkogol qabul qilish holatida ichiladigan miqdorni nazorat qilish qobiliyati keskin pasayib ketadi. Kasallikning bu bosqichida mastlik ko'pincha haddan tashqari qo'zg'alganlik, agressiya va hatto xotira yo'qotilishi (bu bosqichda kamdan-kam hollarda) bilan kechadi.

Bemorda spirtli ichimliklarga qarshi tanqidiy nuqtai nazar yo'qoladi, u har bir spirtli ichimliklarni iste'mol qilish holatini oqlashga harakat qiladi. Birinchi bosqichning oxirida tolerantlikning (spirtli ichimliklarni ko'tara olish qobiliyati) sezilarli o'sishi kuzatiladi. Alkogolizmning birinchi bosqichi asta-sekin ikkinchi bosqichga o'tadi. Bu bosqichda ichkilikni tashlash nisbatan eng osondir.

Alkogolizmning ikkinchi bosqichi alkogolga tolerantlikning sezilarli darajada o'sishi bilan ajralib turadi va asta-sekin u eng yuqori darajaga — «tolerantlik platosi»ga yetadi. Asta-sekin odam iste'mol qilinadigan alkogol miqdori ustidan nazoratni batamom yo'qotadi. Ushbu bosqichda spirtli ichimliklarga jismoniy qaramlik mavjud bo'ladi. Kasallikning aynan ikkinchi bosqichida bosh og'rig'i, tashnalik, asabiylashish, uyqu bilan bog'liq muammolar, yurak sohasida og'riq, oyoq-qo'llarning yoki butun vujudning titrashi bilan birga kechadigan abstinentli alkogolli sindrom yuzaga keladi.

Bunda qaramlikning yopiq aylanasi hosil bo'ladi — to'xtatib bo'lmaydigan bir necha kunlab mastlik. Tibbiy yordamsiz mayzadalikning (zapoyning) keskin uzilishi turli asoratlarga, hatto metalkogol psixozga ham olib kelishi mumkin. Ushbu bosqichda hali kasallikni davolasa bo'ladi. Spirtli ichimliklar ichish istagi kuchayib boradi, mutanosib ravishda o'zini nazorat qilish qobiliyati kamayadi. Organizm endi oz miqdordagi spirtli ichimliklarga ehtiyoj sezadi. Bunday holda, psixikadagi buzilishlar tobora ko'proq amneziyaga sabab bo'ladi. Ruhii, jismoniy va ijtimoiy degradatsiya kuchayadi. Sekin-asta «chin zapoy» degan tushunchaga yaqin bo'lgan holat yuzaga keladi — odamda endida ongsiz ravishda alkogolga chidab bo'lmas intilish uyg'onadi. Mast bo'lish uchun organizmga ozgina miqdorda alkogol (bir rjumka va undan ham kam) yetarli ekanligi sababli, bunday zapoy ba'zida tananing to'liq holsizlanishi bilan tugaydi. Ushbu vaqtga kelib ruhiy kasalliklar tuzatib bo'lmas shaklga o'tadi, alkogolli degradatsiya boshlanadi. Tegishli tibbiy yordamsiz uzilib qolgan zapoy ko'pincha metalkogol psixoz bilan birga kechadi. Uchinchi bosiqchdagi alkogolizmni davolash o'ta murakkab hisoblanadi.

Alkogol hujayra membranalariga toksik ta'sir ko'rsatadi, neyromediator tizimlarining faoliyatini buzadi, qon tomirlarini kengaytiradi va issiqlik chiqarilishini ko'paytiradi, siydik ajralishini va oshqozonda xlorid kislota sekretsiyasini oshiradi.

Alkogolni uzoq muddat suiste'mol qilish ichki a'zolarining tuzatib bo'lmas o'zgarishlariga olib keladi. Surunkali alkogolizm fonida alkogolli kardiomiopatiya, alkogolli gastrit, alkogolli pankreatit, alkogolli gepatit, alkogolli nefropatiya, alkogolli ensefalopatiya, turli shakldagi anemiya, immun tizimi kasalliklari, miyaga qon quyilishi xavfi va subaraxnoidal qon ketish kabi kasalliklar rivojlanadi.

Etanolning markaziy asab tizimiga ta'siri natijasida paydo bo'ladigan patologik holat. Alkogolning umumiy ta'siri markaziy asab tizimining ingibitsiyasi bilan xarakterlanadi, dastlabki bosqichlarda yuzaga keladigan eyforiya va qo'zg'alish markaziy asab tizimining tormoz mexanizmlari zaiflashuvi belgilari hisoblanadi. Alkogolli mast bo'lish jarayonida nafaqat miya po'stlog'ining funksiyasi, balki subkortikal tuzilmalar (miyacha, bazal yadrolar, miya poyasi) ham ingibitsiya qilinadi. Alkogolli mast bo'lishning uch darajasi farqlanadi: yengil , o'rtacha va og'ir, ular etanolning toksik va psixoaktiv ta'siridan kelib chiqqan psixik va nevrologik alomatlarining progressiv o'sishi bilan tavsiflanadi. Alkogolli mastlikning tabiati ko'plab omillarga bog'liq: organizmni etanolga ta'sirchanligi, iste'mol qilinadigan spirtli ichimlikning dozasi va turi, spirtli ichimliklarni qabul qilish muhiti, ichish vaqtida iste'mol qilingan oziq-ovqatning miqdori va sifati, organizmning jismoniy

holati. Simptomatika o'z harakatlariga tanqidiy fikrlashning pasayishi, yuzaki fikrlash, harakatlarning noaniqligi va tormozlanganligidan (yengil mastlikda) atrofdagilar bilan aloqa qila olmaslik, qo'pol ataksiya (harakatlarning buzilishi) va og'ir zaharlanishlarda sopor va komaga tushishgacha o'zgarib turadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. A.S.Velilyaeva, U.U.Ochilov. Narkologiya asoslari. Darslik. –Samarqand:
2. Toshmatov.B.A. Psixiatriya va narkologiyada hamshiralik ishi. Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. Toshkent. Iqtisod-moliya. 2008
3. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi (2000-2005).
4. "Surunkali alkogolizm"(2022).
5. Salomatlik ensiklopediyasi,(1985-yil)